

БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПІДСТАВА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ДЕРЖАВОЮ

Держава бере участь у цивільних правовідносинах на загальних засадах. Водночас, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [1] визначає окремі особливості такої участі. Йдеться про зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої суб'єктом, наділеним повноваженнями у сфері публічних відносин. Так, у ст. ст. 1173, 1174, 1176 ЦК України безпосередньо вказується, що підставою для відшкодування шкоди державою може бути бездіяльність органу державної влади, його посадової або службової особи, органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.

Зі змісту ч. 1 ст. 1176 ЦК України та ст. ст. 1, 2 Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01 грудня 1994 року вбачається, що такими підставами можуть бути незаконні дії або рішення правоохоронних органів або суду, перелічені у вищезгаданих статтях. Натомість ч. 6 ст. 1176 ЦК України передбачає, що особа має право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок бездіяльності правоохоронного органу або суду, на загальних засадах. Таке формулювання означає, що потерпіла особа зобов'язана довести, що заподіяна їй шкода є наслідком бездіяльності правоохоронного органу або суду, що підтверджується наявністю причинного зв'язку. Так, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «*Tkheldze v. Georgia*» (п.п.32, 56) [3] наголошує, що обов'язок правоохоронних органів полягає у реагуванні на порушення прав, зокрема у разі звернення фізичної особи із заявою. У згаданій справі жінка 11 разів зверталася у поліцію із заявою про погрози з боку чоловіка. Попри це, правоохоронні органи жодним чином не запобігли вчиненню кримінального правопорушення.

Отож, бездіяльність теж може підставою для відшкодування, завданої шкоди, відповідно до ст. 1176 ЦК України. Однак, у цьому випадку законодавець не може визначити вичерпний перелік видів бездіяльності, на відміну від незаконних дій чи рішень правоохоронних органів або суду.

Слід зазначити, що Верховний Суд під бездіяльністю суб'єкта владних повноважень розуміє зовнішню форму поведінки (діяння) цього органу, що полягає (проявляється) у неприйнятті рішення чи у нездійсненні на користь заінтересованих осіб юридично значимих й обов'язкових дій, які на підставі закону та/або іншого нормативно-правового регулювання віднесені до компетенції суб'єкта владних повноважень, були об'єктивно необхідними й реально можливими для реалізації, але фактично не були здійснені [4]. Водночас, у справі № 9901/423/19 Верховним Судом зроблено висновок, що протиправною слід вважати бездіяльність лише за умови врахування сукупності таких факторів, як юридичний зміст, значимість, тривалість та межі бездіяльності, фактичні підстави її припинення, а також шкідливість бездіяльності для прав та інтересів заінтересованої особи [5]. Зважаючи на такі висновки вищої судової інстанції, бездіяльність не може бути протиправною, якщо вона мала нетривалий характер і це не вплинуло негативно на права особи, стосовно якої мала місце бездіяльність. Очевидно, що критерієм для визнання бездіяльності протиправною повинні бути шкідливі (негативні) наслідки для прав, свобод чи інтересів особи, а також об'єктивна можливість вчинення необхідних дій або прийняття рішення суб'єктом, наділеним відповідними повноваженнями.

Ще одним аспектом відшкодування шкоди, завданої внаслідок бездіяльності суб'єкта публічних відносин, є ст. 1177 ЦК України, яка передбачає право особи на компенсацію шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. Станом на сьогодні в Україні відсутній механізм реалізації цієї цивільно-правової норми. Однак, у проєкті Закону України «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» [6] запропоновано відшкодовувати шкоду, завдану насильницьким крими-

нальним правопорушенням, усім фізичним особам, які потерпіли від нього. При цьому, одержання компенсації не позбавляє потерпілого права на пред'явлення позову до особи, яка вчинила таке кримінальне правопорушення. Такий підхід видається не виправданим. Якщо встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, відшкодування шкоди мало б здійснюватися за рахунок цієї особи. Натомість, держава зобов'язана компенсувати таку шкоду у разі неможливості встановлення особи, яка вчинила насильницьке кримінальне правопорушення. У цьому випадку держава в особі правоохоронних органів не виконала покладеного на неї обов'язку.

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок бездіяльності суб'єкта публічних відносин, передбачає встановлення чітких критеріїв визначення протиправності такої бездіяльності. Критерії протиправності бездіяльності забезпечать можливість заповнення законодавчих прогалин у цій сфері.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01 грудня 1994 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Case of Tkheidze v. Georgia. European Court of Human Rights (Application no. 33056/17). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22item-id%22%3A%22002-13336%22%7D>
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 листопада 2020 року у справі № 420/2651/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93217972>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 березня 2019 року у справі № 9901/423/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/83642862>
6. Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проєкт Закону України від 16 липня 2020 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI02791A?an=3>

*Гончаренко Владислава Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВІДМОВИ ВІД ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

Для спадкоємця передбачена законодавством України можливість як прийняти спадщину, так і відмовитися від її прийняття (ст. 1273 Цивільного кодексу України [1] (далі – ЦК України) протягом строку, встановленого для прийняття спадщини. Вчинення відмови від спадкування здійснюється шляхом подачі заяви нотаріусу або в сільських населених пунктах – уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Якщо спадкоємець відмовився від спадкування, то у наступному подати заяву про прийняття спадщини такий спадкоємець вже не може. Так само не можна відмовитися від спадщини за умови настання певних обставин, тобто відмова є безумовною і беззастережною.